

Analýza vývoja životného minima v SR

Ludmila Bednárová

Prešovská univerzita v Prešove

Fakulta manažmentu

Katedra financií

Konštantínova 16, 080 01 Prešov, Slovakia

ludmila.bednarova@unipo.sk

Abstrakt: Systém sociálneho zabezpečenia je odrazom sociálnej politiky danej krajiny a je jej významným nástrojom. Je výsledkom politického a spoločenského konsenzu. Systém sociálneho zabezpečenia na Slovensku pozostáva z troch častí, a to systému sociálneho poistenia, štátnej sociálnej pomoci a sociálnej pomoci. Dôležitým inštitútom v systéme sociálneho zabezpečenia je životného minimum. Systém životného minima má vplyv na ďalšie kategórie v sociálnom systéme. Cieľom príspevku je analyzovať vývoj životného minima, minimálnej mzdy a miery nezamestnanosti za obdobie rokov 2009 – 2016. Naším cieľom je zároveň zistiť, či je systém životného minima nastavený motivačne pri zapájaní nezamestnaných do pracovného pomeru. Súčasťou príspevku je aj prehľad právnych noriem, ktoré upravujú inštitút životného minima.

Kľúčové slová: životné minimum, hmotná núdza, minimálna mzda, miera nezamestnanosti

JEL klasifikácia: J31, I31, I38

Informácia: Príspevok je jedným z čiastkových výstupov projektu VEGA 1/079/16 „Moderné prístupy zvyšovania podnikateľskej výkonnosti a konkurencieschopnosti s využitím inovatívneho modelu – Enterprise Performance Model pre zefektívnenie manažérskeho rozhodovania“.

Úvod

Životné minimum je dôležitým inštitútom v systéme sociálneho zabezpečenia. Sociálne zabezpečenie ako súčasť sociálnej politiky štátu predstavuje súbor právnych, finančných a organizačných nástrojov, ktorých cieľom je predchádzať, zmierňovať a odstraňovať následky uznaných sociálnych udalostí občanov (Gejdošová, 2012). Pojem sociálne zabezpečenie sa často používa aj pre označenie všetkých sociálnych inštitúcií, ktoré poskytujú občanom poradenstvo, ochranu, materiálne a peňažné plnenie, služby a azyl na uspokojenie sociálnych (spoločnosťou uznaných) potrieb (Rievajová, 2008).

V súčasnosti má sociálne zabezpečenie širšie ciele a je odpoveďou moderných spoločností na otázku zabezpečenia v najširšom zmysle. Znamená to nielen uspokojovanie potrieb, ale predovšetkým prevenciu rizika a pomoc jednotlivcom a rodinám v situáciách, ktorým nebolo možné zabrániť. Sociálne zabezpečenie za základný cieľ považuje poskytnutie pomoci rodinám a jednotlivcom, istotu, že úroveň a kvalita ich života sa neznižuje v žiadnej rizikovej sociálnej či ekonomickej situácii (Stanek a kol., 2008).

1. Základné teoretické východiská

Sociálne zabezpečenie môžeme považovať za základný inštitút sociálnej politiky. Výraz zabezpečenie súvisí s pojmami bezpečnosť a istota. Medzinárodná organizácia práce (ILO – International Labour Organization) definuje sociálne zabezpečenie ako ochranu, ktorú spoločnosť poskytuje svojim členom prostredníctvom súboru verejných opatrení pred ekonomickou a sociálnou núdzou, ktorá by mohla byť ináč spôsobená zastavením alebo výrazným znížením príjmov v dôsledku choroby, materstva, úrazu v zamestnaní, nezamestnanosti, invalidity, staroby a smrti a ďalej poskytovanie zdravotnej starostlivosti a poskytovanie podpory rodinám a deťom (ILO, 1984). Dôležitým inštitútom v systéme sociálneho zabezpečenia je aj životné minimum.

1.1 Životné minimum

Na Slovensku je životné minimum upravené zákonom č. 601/2003 Z. z. o životnom minime, ktorý definuje životné minimum ako spoločensky uznanú minimálnu hranicu príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nastáva stav jej hmotnej núdze. Sumy životného minima sa upravujú vždy k 1. júlu bežného kalendárneho roka na základe koeficientu rastu čistých peňažných príjmov na osobu alebo koeficientu rastu životných nákladov nízkopríjmových domácností (MPSVaR).

Čiastka životného minima bola na Slovensku naposledy upravená 1. 7. 2017, a to Opatrením Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 173/2017 takto:

- 199,48 € mesačne, ak ide o jednu plnoletú fyzickú osobu,
- 139,16 € mesačne, ak ide o ďalšiu spoločne posudzovanú plnoletú fyzickú osobu,
- 91,06 €, ak ide o zaopatrené nepľnoleté dieťa alebo nezaopatrené dieťa.

Ako sa postupne menila výška životného minima od roku 2009 do roku 2017, je uvedená v tabuľke 1.

1.2 Hmotná núdza

Hmotnú núdzu definuje zákon č. 417/2013 Z. z. o hmotnej núdzi ako stav, keď príjem domácnosti nedosahuje sumy životného minima a členovia domácnosti si nevedia alebo nemôžu prácou, výkonom vlastníckeho práva alebo iným právom k majetku zabezpečiť príjem alebo zvýšiť príjem. Pomoc v hmotnej núdzi podľa uvedeného zákona pozostáva z dávok v hmotnej núdzi, ochranného príspevku, aktivačného príspevku, príspevku na nezaopatrené dieťa a príspevku na bývanie.

Dávka v hmotnej núdzi je jedinou dávkou v slovenskom systéme pomoci v hmotnej núdzi. Pokiaľ je osobe priznaný nárok na túto dávku, môžu byť v prípade splnenia stanovených podmienok poskytnuté i ďalšie uvedené príspevky. Dávka sa s príspevkami spočíta a vypláca sa naraz v peňažnej, vecnej alebo kombinovanej forme. Pri zisťovaní nároku na dávku je posudzovaný započítateľný príjem spoločne posudzovaných osôb v domácnosti.

Na základe súčasného zákona o hmotnej núdzi sú vyplácané tieto dávky:

- 61,60 € mesačne, ak ide o jednotlivca,
- 117,20 € mesačne, ak ide o jednotlivca s dieťaťom alebo najviac so 4 deťmi,
- 107,10 € mesačne, ak ide o dvojicu bez detí,
- 160,40 € mesačne, ak ide o dvojicu s dieťaťom alebo najviac so 4 deťmi,
- 171,20 € mesačne, ak ide o jednotlivca s viac ako 4 deťmi,
- 216,10 € mesačne, ak ide o dvojicu s viac ako 4 deťmi.

1.3 Legislatívny vývoj úpravy životného minima na Slovensku

Prvý zákon o životnom minime (zákon č. 463/1991 Zb. z.) bol federálnym zákonom, spoločným pre Slovenskú republiku a Českú republiku. Tento zákon prvýkrát definuje pojem životné minimum ako spoločensky uznanú minimálnu hranicu príjmov občana, ktorou nastáva stav hmotnej núdze. Životné minimum malo podľa tohto zákona dve základné funkcie. Životné minimum slúžilo ako hraničná hodnota pri posudzovaní nároku osoby na dávku v hmotnej núdzi a bolo garantovanou hranicou minimálneho príjmu pre tých, ktorých príjmy nedosahovali hranice životného minima. Sumy životného minima boli valorizované k 21. 10. 1993, k 1. 7. 1995 a k 1. 11. 1997.

V poradí druhý zákon bol zákon č. 125/1998 Z. z. o životnom minime a o ustanovení súm na účely štátnych sociálnych dávok, ktorý spolu so zákonom č. 195/1998 o sociálnej pomoci už znamená odklon slovenského inštitútu životného minima od českého. V tomto období došlo k výrazným zmenám, ktoré sa týkali kritérií nároku na dávky v hmotnej núdzi, výšky poskytovaných súm, prepojenia s ďalšími prvkami sociálnej ochrany i samotnej logiky poskytovania dávok.

V roku 2003 došlo k rozsiahlej reforme štátnej sociálnej pomoci a boli prijaté kľúčové legislatívne normy a opatrenia. Z tohto vznikol zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime a zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi, ktoré nadobudli platnosť 1. 1. 2014. Zákon č. 601/2003 Z. z. priniesol výraznú zmenu v tom, že sumu životného minima na dieťa stanovuje jednotne bez ohľadu na to, či je dieťa zaopatrené alebo nie. So zásadnou zmenou prichádza aj druhý zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi, podľa ktorého dávka v hmotnej núdzi už nebola stanovená ako rozdiel medzi životným minimom a aktuálnym príjmom, ale ako rozdiel medzi spočítanou dávkou v hmotnej núdzi a aktuálnym príjmom (Bednárík, 2008).

V roku 2013 bol prijatý nový zákon č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi, ktorý rozširuje pôvodnú definíciu. Hmotnú núdzu označuje ako stav, keď príjem domácnosti nedosahuje sumy životného minima a členovia domácnosti si tento príjem nedokážu zvýšiť prácou alebo prenájmom či predajom majetku. Prijatím tohto zákona došlo k odstráneniu niektorých príspevkov (napr. príspevok na zdravotnú starostlivosť, vyrovnávací príspevok). K zmene došlo aj v oblasti posudzovaných osôb, keď sa podľa nového zákona za členov domácnosti považujú i deti nad 25 rokov, ak žijú v spoločnej domácnosti s rodičmi, pokiaľ študujú dennou formou štúdia.

Posledná legislatívna úprava zákona o hmotnej núdzi bola aktualizovaná novelou zákona č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi, ktorý nadobudol účinnosť 1. 5. 2017. Cieľom tejto právnej úpravy je najmä posilniť motiváciu nájsť a udržať zamestnanie pre dlhodobo nezamestnané alebo dlhodobo neaktívne osoby v systéme pomoci v hmotnej núdzi. Rovnako zvýšiť podporu poskytovania pomoci v hmotnej núdzi so mzdou, kde dochádza k zvýšeniu percenta z príjmu člena domácnosti, ktorému sa poskytuje osobitný príspevok z jeho pracovného pomeru, ktorý sa na účely posudzovania poskytovania pomoci v hmotnej núdzi nebude považovať za príjem.

2. Metodológia

Pre analýzu bol zostavený časový rad s ročnými hodnotami za obdobie rokov 2009 – 2016 (resp. 2017). Tento časový horizont bol vybraný z dôvodu, že v roku 2009 Slovenská republika prijala euro a stala sa súčasťou eurozóny a viaceré medzinárodné dohody a dokumenty týkajúce sa sociálneho práva občanov boli zapracované do nášho legislatívneho systému. Údaje boli získané hlavne zo stránky Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej

republiky, Slovenského štatistického úradu a renomovaných autorov, ktorí sa venujú tejto problematike. Údaje sme doplnili tiež o deskripciu právnych predpisov, na základe ktorých boli jednotlivé zmeny prijaté.

3. Výsledky a diskusia

Analýze sme podrobili sumu životného minima, minimálnu mzdu a mieru nezamestnanosti. Ide o údaje, ktoré majú podľa nás vzájomnú súvislosť. Analýza bola vykonaná za obdobie rokov 2009 až 2017 (resp. 2016, keďže za rok 2017 nie sú k dispozícii údaje).

Čiastky životného minima stanovuje vláda na základe príslušných zákonov a opatrení. Prehľad súm životného minima a predpisu opatrení MPSVaR SR je uvedený v tab. 1. Posledné zvýšenie životného minima bolo k 1. 7. 2017. V porovnaní so sumami životného minima, ktoré boli platné od 1. 7. 2013 – 30. júna 2017 ide o mierne zvýšenie súm. Sumy životného minima neboli menené 4 roky, hlavný vplyv na to mala veľmi nízka inflácia, ktorá bola v tomto období nulová, resp. mínusová.

Tab. 1 Vývoj výšky životného minima za obdobie rokov 2009 – 2017 (v €)

Platnosť od	Opatrenie MPSVaR	1.osoba	2.osoba	Dieťa
1.7.2017	173/2017 Z. z.	199,48	139,16	91,06
1.7.2016	186/2013 Z. z.	198,09	138,19	90,42
1.7.2015	186/2013 Z. z.	198,09	138,19	90,42
1.7.2014	186/2013 Z. z.	198,09	138,19	90,42
1.7.2013	186/2013 Z. z.	198,09	138,19	90,42
1.7.2012	181/2012 Z. z.	194,58	135,74	88,82
1.7.2011	194/2011 Z. z.	189,83	132,42	86,65
1.7.2010	300/2010 Z. z.	185,38	129,31	84,61
1.7.2009	252/2009 Z. z.	185,19	129,18	84,52

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov MPSVaR SR

Inštitút minimálnej mzdy je na Slovensku upravený zákonom č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde v znení neskorších predpisov. Minimálna mzda je podľa tohto zákona definovaná ako minimálna čiastka pre zamestnanca za každú odpracovanú hodinu, ktorú stanovuje vláda. Posledná úprava minimálnej mzdy bola daná Nariadením vlády č. 280/2016 Z. z., ktorým sa suma minimálnej mzdy stanovila na rok 2017 vo výške 435,00 eur za mesiac pre zamestnanca odmeňovaného mesačnou mzdou a 2,500 eur za každú odpracovanú hodinu.

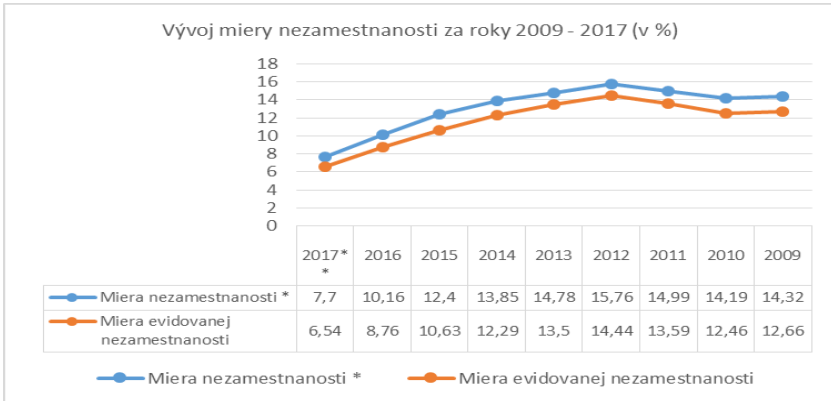
Výška životného minima by mala byť nastavená voči minimálnej mzde tak, aby vyjadrovala výhodnosť zamestnania oproti sociálnemu príjmu. Rozdiel medzi sociálnymi príjmami a minimálnym príjmom zo zamestnania by mal byť taký vysoký, aby motivoval občanov k hľadaniu práce. Vláda každoročne nariadením upravuje výšku minimálnej mzdy. Určuje tak minimálne náklady zamestnávateľa na ľudskú prácu a zároveň minimálny príjem, ktorý by mal pokrývať základné potreby jednotlivca. Zároveň by mala stimulovať zamestnanca k pracovným návykom. Prehľad o vývoji výšky minimálnej mzdy za obdobie rokov 2009 – 2017 je uvedený v tab. 2

Tab. 2 Vývoj výšky mesačnej minimálnej mzdy a hodinovej mzdy za obdobie 2009-2017 (v EUR)

Rok	Právny predpis	Mesačná minimálna mzda	Hodinová mzda
2017	Nariadenie vlády č. 280/2016	435,00	2,500
2016	Nariadenie vlády č. 279/2015	405,00	2,328
2015	Nariadenie vlády č. 297/2014	380,00	2,184
2014	Nariadenie vlády č. 321/2013	352,00	2,023
2013	Nariadenie vlády č. 326/2012	337,70	1,941
2012	Nariadenie vlády č. 343/2011	327,20	1,880
2011	Nariadenie vlády č. 408/2010	317,00	1,822
2010	Nariadenie vlády č. 441/2009	307,70	1,768
2009	Nariadenie vlády č. 422/2008	295,50	1,698

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov MPSVaR SR

Minimálna mzda predstavuje faktor, ktorý býva často politicky interpretovaný ako nástroj na znižovanie nezamestnanosti. V tomto roku bola zaznamenaná historicky najnižšia miera evidovanej nezamestnanosti, ktorá ku koncu mesiaca august predstavovala 6,54 %. Za poklesom miery nezamestnanosti je hospodársky rast a proaktívne opatrenia rezortu práce a sociálnych vecí.

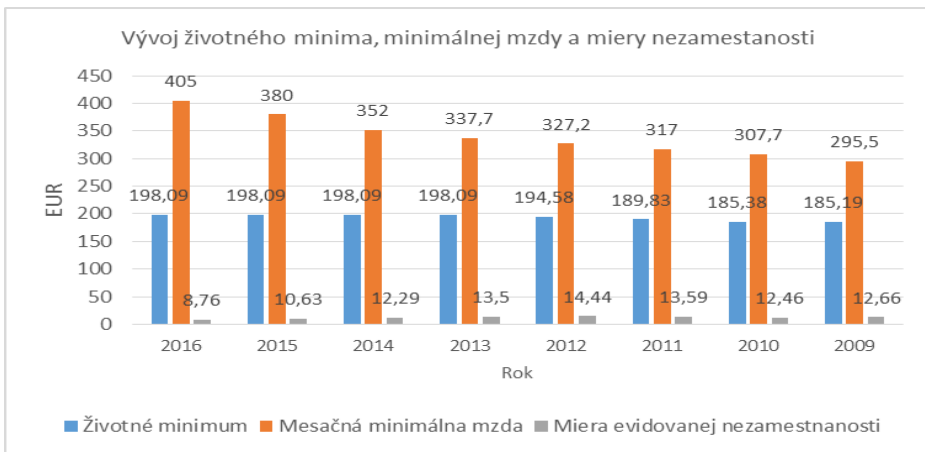
Graf 1 Vývoj miery nezamestnanosti za obdobie rokov 2009 – 2017

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov MPSVaR SR

*vypočítaná z celkového počtu uchádzačov o zamestnanie

** údaj k 30. 8. 2017

Porovnanie vývoja životného minima, minimálnej mzdy a evidovanej miery nezamestnanosti je v grafe 2. Analýzou sme zistili, že pokiaľ suma životného minima v roku 2016 narástla oproti roku 2009 o 13 €, čo predstavuje nárast o 7 %, rozdiel medzi minimálnou mzdou za to isté obdobie je 109,5 €, nárast je 37 %. Z analyzovaných údajov vidíme, že rast minimálnej mzdy je rýchlejší ako rast životného minima, čo by malo motivovať ľudí k tomu, aby si aktívne hľadali prácu a snažili sa pracovať. Z analýzy tiež vidíme, že rast minimálnej mzdy má aj priaznivý dopad na znižovanie miery nezamestnanosti. Samozrejme na to vplyvajú ďalšie faktory. Ak by sme chceli vykonať hlbšiu analýzu, potrebovali by sme k tomu ďalšie údaje.

Graf 1 Vývoj životného minima, mesačnej minimálnej mzdy a miery nezamestnanosti za roky 2009-2016

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov MPSVaR

© 2017 The Author(s). Published by Journal of Global Science.

4. Záver

Existencia životného minima je v sociálne orientovanom štáte nevyhnutná. Čiastka životného minima je dôležitá pri viacerých štátnych sociálnych dávkach. Je tiež hlavným kritériom napríklad pri priznaní sociálnych dávok. Jeho stanovenie však nie je jednoduché. Na jednej strane je potrebné, aby jeho výška nebola príliš vysoká, lebo pokiaľ by príjem z pracovnej činnosti nepresiahol životné minimum, pre osobu by bolo výhodnejšie poberať sociálne dávky ako prijať horšie platenú prácu. Také životné minimum by nemotivovalo k práci, príliš by zaťažilo štátny rozpočet a viedlo k nezamestnanosti. Je preto potrebné v záujme zvyšovania motivácie k legálnej pracovnej činnosti zväčšovať odstup minimálnej mzdy od životného minima jednotlivca. Na druhej strane, pokiaľ by bolo životné minimum stanovené príliš nízko, stratilo by svoju ochrannú funkciu a občania v nepriaznivej sociálnej situácii by boli odsúdení na život v chudobe.

Na základe vykonanej analýzy sme zistili, že výška životného minima je nastavená v Slovenskej republike tak, aby motivovala ľudí hľadať si prácu, ale na druhej strane ide o čiastku, ktorá na prechodné obdobie zaručuje dotknutej osobe aby bola schopná po túto nevyhnutnú dobu vyžiť. Zvýšenie životného minima od 1. júla 2017 má za následok, že spolu stúpne 19 štátnych sociálnych dávok, ktoré sa od neho odvíjajú. Ak bude naďalej rásť ekonomika nášho štátu, je predpoklad rastu sumy životného minima aj v ďalších rokoch.

Zoznam bibliografických odkazov

- Gejdošová, Z. 2012. Sociálne zabezpečenie v systéme verejnej správy na Slovensku. Ružomberok: VERBUM. ISBN 978-80-8084-894-1. [online 2017-10-06]. Dostupné z: <http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/repozitar/socialne-zabezpecenie-v-systeme-verejnej-spravy-na-slovensku.pdf>
- International Labour Organization. 1984. Introduction to Social Security. [online 2017-10-06]. Dostupné z: http://www.ilo.org/secsoc/information-resources/publications-and-tools/Toolsandmodels/WCMS_SECSOC_13931/lang--en/index.htm
- Kusá, Z. a D. Gerbery. Systém minimálneho príjmu na Slovensku. 2009. [online 2017-10-06]. Dostupné z: <https://www.google.sk/search?q=Kus%C3%A1%2C+Z.+a+Gerbery%2C+D.+Syst%C3%A9m+minim%C3%A1neho+pr%C3%ADjmu+na+Slovensku&oq=Kus%C3%A1%2C+Z.+a+Gerbery%2C+D.+Syst%C3%A9m+minim>
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Životné minimum. [online 2017-10-05]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/zivotne-minimum/>
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Minimálna mzda. [online 2017-10-05]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/praca-zamestnanost/vztah-zamestnanca-zamestnavateľa/odmenovanie/minimalna-mzda/>
- Rievajová, E. a kol. 2008. Sociálne zabezpečenie. Bratislava: Ekonóm. ISBN 978-80-225-2545-9.
- Štanek, V. a kol. 2008. Sociálna politika. Bratislava: Sprint. ISBN 978-80-89393-02-2.
- Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny: Nezamestnanosť – mesačné štatistiky. [online 2017-10-06]. Dostupné z: http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?page_id=1254
- Opatrenia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Sociálna pomoc a podpora. [online 2017-10-06]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/legislativa/socialna-pomoc-podpora/>
- Štatistický úrad Slovenskej republiky. Nezamestnanosť. [online 2017-10-06]. Dostupné z: <http://www.statistics.sk/pls/elisw/metainfo.explorer?obj=41&cmd=go&s=1002&sso=2&so=15>
- Zákon č. 463/1991 Zb. o životnom minime v znení neskorších predpisov. [online 2017-10-05]. Dostupné z: <https://www.google.sk/search?source=hp&q=z%C3%A1kon+%C4%8D.+463%2F1991&oq=z%C3%A1kon+%C4>
- Zákon č. 125/1998 Z. z. o životnom minime a o ustanovení súm na účely štátnych sociálnych dávok v znení neskorších predpisov. [online 2017-10-05]. Dostupné z: <http://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/46650/1/2>
- Zákon č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov. [online 2017-10-05]. Dostupné z: <https://zakony.judikaty.info/predpis/uplne-znenie-zakona-88/2001>
- Zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime v znení neskorších predpisov. [online 2017-10-06]. Dostupné z: <https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-601/2003>
- Zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi v znení neskorších predpisov. [online 2017-10-06]. Dostupné z: <http://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/56485/1/2>
- Zákon č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi v znení neskorších predpisov. [online 2017-10-06]. Dostupné z: <https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-417/2013>